

ОСНОВНІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ, ЯК СУБ'ЄКТІВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СИСТЕМИ АГРОБІЗНЕСУ

Ковальова О.М., кандидат економічних наук, доцент,
Сумський національний аграрний університет, м.Суми,
Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4240-4498>

В сучасних нестабільних ринкових умовах однією з основних проблем аграрної галузі є пошук напрямів розвитку суб'єктів аграрного підприємництва, що всі разом і складають цю складну соціально-економічну систему, якою є аграрна галузь.

Необхідність управління розвитком соціально-економічної системи аграрної галузі пояснюється її специфічними рисами, що підвищують рівень ризику господарювання, а саме:

- тривалий часовий лаг виробництва продукції, що надовго відволікає обігові кошти з обороту, а також посилює ризик інфляції;

- поступове нарощування потреби в обігових коштах протягом виробничого циклу та одномоментне їх вивільнення у кінці виробничого циклу під час реалізації готової продукції;

- суттєвий вплив на результати виробництва природно-кліматичних умов.

Однак, незважаючи на ризикованість сільськогосподарської діяльності, аграрна галузь має стратегічно важливе значення, оскільки забезпечує продовольчу безпеку країни та наповнення державного й місцевих бюджетів валютними коштами навіть під час війни. Все це свідчить про необхідність пошуку напрямів розвитку підприємницьких структур в аграрному секторі.

Проблемі необхідності управління розвитком соціально-економічних систем присвячені численні праці вчених. Парфентьева О.Г. зазначає, що управління розвитком соціально-економічних систем має базуватися на принципах системності, функціональності, ситуаційності, синергічності, проектування,

процесності, стратегічності, ціле орієнтованості, спроможності вирішувати проблеми, адаптивності, що відповідає логіці управління [2]. Ігнорування цих принципів може призвести до розбалансування розвитку. Так, як відмічено в праці Зоря О.П., сьогодні у вітчизняному аграрному виробництві розвиваються переважно форми господарювання, орієнтовані на одержання прибутку й одночасне забезпечення припливу приватних інвестицій, що, з одного боку, забезпечує зростання ефективності сільського господарства, а з іншого – така орієнтація на отримання значних прибутків в короткостроковому періоді можна значно погіршити екологічну та соціальну ситуацію в сільській місцевості [1], а також призводить до поширення захворювань сільського населення внаслідок застосування хімічних засобів в сільському господарстві [7]. Уникнути таких негативних наслідків, як вважають, Попова Т.В., Іщенко А.В., можна завдяки кооперації дрібних товаровиробників аграрної продукції, що може стати потужним напрямом розвитку цих підприємств [3]. Розвиток кооперації, як зазначено в монографії за редакцією Лупенка Ю.О., може стати основою для підвищення соціальної відповідальності аграрних товаровиробників та сприяти становленню соціально-орієнтованої економіки країни в цілому [4]. Подібний висновок про позитивний поштовх аграрної сфери на розвиток сільських територій і підприємництва на селі, що, в свою чергу, значно поліпшить соціально-демографічну ситуацію у сільській місцевості зроблено у праці [6].

Таким чином, численні напрацювання вчених свідчать про важливість управління розвитком соціально-економічних систем та необхідність пошуку нових напрямів їх розвитку. Чинниками, що обумовлюють потребу в удосконаленні управління розвитком аграрних підприємств, виступають: скорочення кількості фермерських господарств, зниження в підприємствах чисельності найманих працівників, зменшення прибутку та рівня рентабельності [5].

Підприємництво в аграрній сфері – складне та багатогранне явище, яке відбувається в різних формах, що дозволяє організовувати підприємницьку діяльність конкретним підприємцем на конкретній території таким чином, щоб

ефективно використовувати ресурсний потенціал та отримувати максимальний прибуток. Відповідно, в аграрному секторі сьогодні розвиваються форми господарювання, орієнтовані на одержання значних прибутків в короткостроковому періоді та одночасне збільшення обсягів інвестування. Тому мова йде про великі підприємницькі структури, типу Товариств та холдингів. Слід відмітити, що такі підприємства чинять як позитивний, так і негативний вплив на розвиток сільських територій. Так, вони є дієвими формами залучення капіталу, забезпечуючи найефективніше його використання. Оскільки, маючи значні інвестиційні ресурси, можуть впроваджувати новітні технічні засоби та технології. З іншого боку, як свідчить досвід України, такі підприємства орієнтуються на виробництво високоприбуткових культур, які негативно впливають на стан родючості ґрунтів. Також, за рахунок використання сучасних технологій, зменшується потреба в робочій силі. Відповідно, демографічна проблема і проблема зайнятості на селі не вирішується. Отже, орієнтація таких великих підприємств на максимізацію прибутку в короткостроковому періоді може в стратегічному плані погіршити умови відтворення в сільському господарстві за рахунок погіршення родючості ґрунтів, поширення захворюваності населення, що ускладнить екологічну і соціальну ситуацію на селі. Таким чином, підприємницьким структурам, особливо дрібним та середнім, необхідно знаходити напрями для подальшого свого розвитку з урахуванням інноваційних та екологічних вимог.

Таким напрямом розвитку аграрних підприємств є диверсифікація виробництва. Диверсифікація виробництва – це напрямок розвитку підприємства, що орієнтований на розширення асортименту виробленої продукції шляхом освоєння нових напрямів діяльності. Головна мета диверсифікації полягає у зниженні ризиків за рахунок ведення діяльності в декількох різних галузях та збільшення виручки та прибутку. Диверсифікація сільськогосподарського виробництва неодмінно поживає і інші види бізнесу. У зв'язку з чим виділяють такі напрями диверсифікації аграрних підприємств, як: зростання у структурі товарної продукції частки продукції підсобних виробництв; багатоваріантність діяльності

підприємницьких структур аграрного сектору; розвиток несільськогосподарських напрямів діяльності у сільських громадах з метою забезпечення зайнятості та зростання рівня доходів населення; формування інтегрованих структур.

Іншим напрямом розвитку аграрних підприємств є пошук та освоєння ринкової ніші. Наприклад, у рослинництві нішевими культурами є часник, нут, ягоди тощо, в тваринництві - розведення бджіл, нутрій та ін. Освоєння ринкової ніші забезпечує додатковий або основний прибуток підприємству. Так, наприклад, галузь бджільництва, як напрям диверсифікації в напрямку завоювання ніші з виробництва меду, здатна забезпечити виробникам не лише отримання прибутку від продажу продуктів бджільництва, а зекономити кошти на мінеральні добрива за рахунок збільшення урожайності завдяки запиленню бджолами. При цьому ще й покращується екологічна ситуація на селі.

Потужним напрямом розвитку аграрних підприємств, як відмічено в [1, 3, 4] є формування кооперативних відносин.

На рис. 1 представлено основні напрями розвитку аграрних підприємств, як суб'єктів соціально-економічної системи агробізнесу.

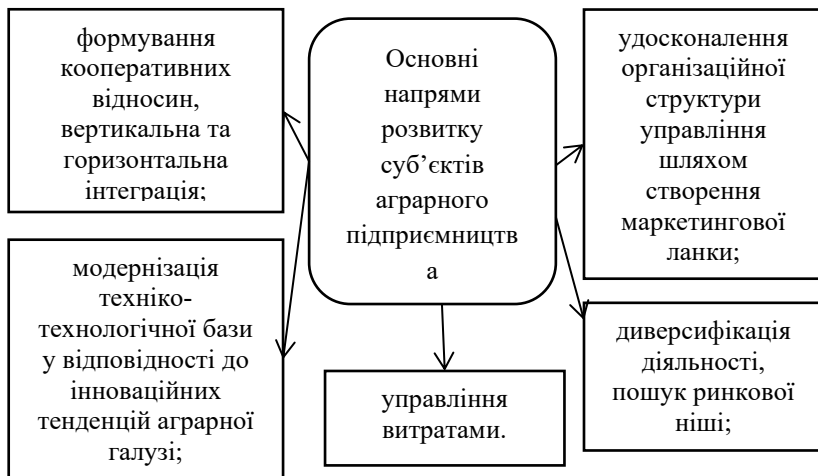

Рис. 1 - Основні напрями розвитку аграрних підприємств

Джерело: розроблено автором.

Таким чином, пріоритетними для розвитку суб'єктів аграрного підприємництва є напрями зі зростання економічної ефективності через скорочення витрат, поліпшення техніко-технологічної бази, розвиток маркетингу, вдосконалення системи управління, диверсифікація та інтеграційні відносини.

Література:

1. Зоря О.П. Системний розвиток аграрних підприємств в умовах інституційних трансформацій. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Випуск 46-1. С.99-103
2. Парфентьева О.Г. Методологічні підходи в управлінні розвитком транспортних компаній як соціально-економічних систем. *Збірник наукових праць ДУІТ*. Серія «Економіка і управління», 2023. Вип. 53. С.27-39.
3. Попова Т.В., Іщенко А.В. Перспективи розвитку кооперативних відносин на базі особистих селянських господарств. *Сталий розвиток економіки*. 2019. № 4. С.157-163.
4. Розвиток підприємництва і кооперації : інституціональний аспект : монографія / [Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Заяць В.М. та ін.]. К. : ННЦ «ІАЕ», 2016. 432 с.
5. Сахацький М.П., Запша Г.М., Сахацький М.М. Управління розвитком економічного потенціалу сільськогосподарських підприємств та фермерських господарств. *Інноваційна економіка*. 2019. Випуск 7-8 [81]. С.52-56.
6. Bezpartochnyi M., Živitere M., Riashchenko V. Creating a marketing strategy on agriculture market. Formation of modern social, economic and organizational mechanisms development of entities agrarian business : collective monograph ; edited by M. Bezpartochnyi ; ISMA University. Riga : Landmark SIA, 2017. P. 52–68.
7. Mishenin Y., Koblianska I., Yarova I., Kovalova O., Bashlai S. Food security, human health, and economy: a holistic approach to sustainable regulation. *Agricultural and Resource Economics*. 2023. Vol.9. No.4. Pp.50–78.